Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ЧОРНИЙ РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 008.572.026:316.7:504

ЕКОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ФЕНОМЕН ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2022

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті іменіМ. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
РОЗОВА Тамара Вікторівна,
Національний університет «Одеська політехніка»
завідуюча кафедри культурології
та філософії культури.

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор
ХАМІТОВ Назіп Віленович,
Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди
НАН України, провідний науковий співробітник відділу філософської антропології.

доктор філософських наук, професор
ЛЕГЕНЬКИЙ Юрій Григорович,
Київський національний університет культури та мистецтв, професор кафедри дизайну і технологій.

Захист дисертації відбудеться «27» вересня 2022 року об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 у Національному педагогічному університетіімені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 27 серпня 2022 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 **Ярошенко А. О.**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. У XXI столітті надзвичайно актуалізувалася потреба нового осмислення цивілізаційних і культурних вимірів буття людини. Культура як гарант цілісності людини, як реальність, що надбудована над природою, проходить випробування своїх можливостей. Наскільки в сучасній культурі людина може залишатись людиною? Наскільки сучасна культура є гарантом людської цілісності? Усі ці питання презентують той локус проблем, який визначається як гуманізація соціокультурного простору. Очевидно, що культуротворення є ключовим фактором гуманізації соціокультурного простору. В цьому і полягає сенс застосування теорії екології культури для реального здійснення цієї гуманізації.

«Екологія культури» і досі залишається метафорою, як і «глобалізація культури». Здійснюючи рух від метафори до поняття, слід усвідомлювати, що екологія означає передусім збереження, регенерацію, плідну взаємодію, а в культурі – це самозбереження, самоактуалізація, актуалізація цінностей (духовних і матеріальних) і діалог, що означає цілісність. Відтак, людське буття в культурі як цілісність стає предметом екології культури.

Екологія культури – це передусім моральна цілісність буття людини. Культура як органічна цілісність, яка постійно відроджується, стає екологічною проблемою самозбереження людини і людства загалом.

У контексті цифрових технологій, трансформації комунікації на цій основі, формується новий простір культурних цінностей. Найголовнішим бастіоном збереження культури як цілісності, яка актуалізує цілісність людини, стають національні культури. Національну культуру можна назвати суто традиційною культурою, яка завжди апелює до історичного досвіду, в якому формувалася нація, де вона має свою долю, свій проєкт майбутнього і «екомабутнього», як зазначають сучасні філософи, що піднімають проблематику екології в широкому сенсі – як мета -екологічну.

Метаекологічна проблематика, якщо вона виходить на рівень гуманізації, свідчить про те, що мають бути носії відповідальності за її усвідомлення й практичне вирішення. Носії відповідальності є суб’єктами культури, це суб’єкти як глобалізаційних, так і національних культуротворчих ініціатив. Втім, відповідальність не може бути директивною, інструктивною, завданою у вигляді лише регулятиву. Її нормативи в екологічній сфері теж не можуть виглядати певним циркуляром норм навіть на рівні конституційних прав, самовизначень і регулятивів. Якщо ми виходимо на культурну цілісність в плані екології культури у метаекологічному вимірі, то її презентує не гносеологічний суб’єкт, який раціоналізує цінності культурного будівництва на рівні правових норм, а жива людина, творча особистість, що може відповідати за культуру як моральний і естетичний суб’єкт. Ця думка належить багатьом філософам Київської світоглядно-антропологічної школи, зокрема, її фундатору В. Шинкаруку, в ній закладене продуктивне зерно цілісності людини як творця культури.

Якщо аналізувати культуру як цивілізаційний феномен, співмірний роду людини, як феномен, що є носієм активності людини, людства в цілому, то ця проблема піднімалась не раз протягом ХХ століття. Це герменевтичні, феноменологічні, лінгвістичні, семіологічні дослідження, які так чи інакше торкаються проблеми людини в метаекологічному вимірі. Так, зокрема – це дослідження Х.-Г. Гадамера, М. Мерло-Понті, П. Рікера, У. Еко, Ж. Батая, Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, Е. Левінаса, М. Фуко, Р. Барта та ін. Проблему тезаурусу екології культури потрібно окреслити в контексті сфери відповідальності, яку взяли на себе філософи, культурологи, мистецтвознавці, художники.

Отже, описане коло досліджень не претендує на хоча б приблизний опис проблемного поля гуманізації сучасного соціокультурного простору як культуротворчої ініціативи. З досліджень українських філософів, культурологів, мистецтвознавців, хто займається проблемами культури, можна визначити роботи В . Андрущенка, Є. Бистрицького, М. Бойченка, В. Вашкевича, М. Газнюк, Т. Гардащук, Є. Головахи, Б. Головка, О. Гомілко, А. Єрмоленка, К. Зарубицького, М. Розумного, Н. Кочубей, Ю. Легенького, Т. Розової, Д. Свириденка, С. Крилової, С. Кримського, В. Крисаченка, М. Кисельова, В. Табачковського, С. Терепищого, Л. Чорної та ін.

Слід окремо визначити дослідження Т. Андрущенко, В. Малахова, Н. Хамітова, які в аналізують особистісну відповідальність людини в етичному, естетичному й екзистенціальному вимірах. Так, зокрема визначена певна зона відповідальності як персонального самоздійснення актора культуротворчості – продуцента, носія програм самозбереження і розвитку національної культури. Все це свідчить про орієнтацію на становлення цілісності культури, яка є умовою цілісності людського „Я”, що стає найголовнішою проблемою, яка потребує свого дослідження. При цьому малодослідженим залишається метаекологічний проект культуротворення, піднятий в дослідженнях М. Кисельова, що актуалізує низку концептуальних напрямів даного дисертаційного дослідження.

Мета дослідження – концептуалізувати метаекологічний простір культуротворчості як феномен гуманізації сучасного соціокультурного простору.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- здійснити аналіз історіографії проблеми та охарактеризувати культуротворчі, системотворчі, цивілізаційні виміри метаекологічної проблематики культури;
- реконструювати теоретико-методологічний інструментарій полісистемного, метакультурного та метаекологічного аналізу, особливості еволюцій та трансформацій культурної цілісності в рамках екологічної детермінанти її розвитку;
- визначити культурогенез та системогенез національної культури в контексті глобалізаційних процесів як засаду реалізації програми гуманізації екології культури в контексті філософської рефлексії;
- надати системний аналіз категорії „гетерохронія”, що походить від досліджень функціональної системи П. Анохіна, та категорії „гетеротопія”, яка є частиною методологічного інструментарію М. Фуко, як факторів системогенезу культури ХХ століття;
- визначити українську культуру як стильовий локус формотворчості, що актуалізує барочні інтенції, образний простір стилю модерн, авангарду та

постмодернізму у контексті особистісного виміру митця.

- здійснити узагальнення принципу формування національної культури, соціуму України на підставі апеляції до глибинних цінностей національної української культури.

Об'єктом дослідження є людське буття в екокультурних вимірах.

Предметом дослідження є екологічні аспекти культури як фактор гуманізації соціокультурного простору.

Методологічні засади дослідження. В досліджені використані системний та компаративний підходи, що орієнтовані на інтерпретацію системної цілісності культури, а також на філософсько-антропологічну, культурно-історичну реконструкції культури як «екосистеми». Важливим став діалектичний підхід до культури, що дозволяє визначити, як результати культуротворення перетворюються на маргінальні артефакти деконструкції минулого і майбутнього і, навпаки, як простір особливостей етнокультурних реалій України стає новітнім виміром її самозбереження і розвитку, що сприяє її національній стійкості та автентичності. Були використані підходи світоглядно-антропологічної школи щодо проблеми цілісності людського буття в культурі. Метаантропологічний підхід дозволив усвідомити культуру як граничне буття людини. Задіяний метод культурно-історичної реконструкції для характеристики і визначення змісту культуротворчих пріоритетів, які пов'язані з системогенезом та культурогенезом національних культур.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснений аналіз феномену екології культури, де культура визначається як поліфонія і діалог культур.

Наукова новизна отриманих результатів розкривається у наступних положеннях, що виносяться на захист:

Вперше:

- визначена система екологічних вимірів культурних цінностей, що дає можливість вийти на антропологічні та етико-естетичні виміри національної культури, які є факторами її самозбереження, саморозвитку. Етико-естетичні детермінанти і домінанти еволюції культуротворчості стають орієнтованими на цілісність культурної спільноти, адже культура України є поліетнічною. Варто трактувати національну культуру як певний тип цілісності спільнот людей, тип історичної єдності культурних практик, що сформувалися в тому чи іншому регіоні;

- здійснена реконструкція культури як цілісності в рамках таких понять як „культурогенез" та „системогенез". В контексті дослідження культурогенез постає як системогенез, це свідчить про те, що культура як система і вся цілісність її підсистем живе в різному часові (підсистеми проектують майбутнє кожна по-своєму), де виділяється одна із провідних підсистем, яка формує стратегію функціонування всієї культурної системи.

- доведено, що національний культурогенез відбувається як системогенез основ, якими виступають підсистеми культури, що формуються в різному часі та просторі. Взаємозв'язок феноменів гетерохронії як різночасового існування культурних практик (культурних підсистем, якщо культура визначається як система) і гетеротопії як існування в різних просторових реаліях, свідчить про те, що і в часі

, і в просторі культури відбувається постійне проектування гармонійного майбутнього не лише в системі «людина – природа», а й «людина – культура». Цей процес доповнюється постійним зондування минулого.

- усвідомлено, що культурогенез як системогенез є формуванням динамічної цілісності культуротворення, яке персонально визначене і орієнтоване на етичні, й естетичні цінності, що находять своє адекватне вираження в різних практиках культури. Це, передусім, практики мистецтва в широкому сенсі слова: мода, дизайн, культура повсякденності, культура як вміння вести дискусію, діалог та ін.;

- визначено, що час в культурі є відносним, рухається від теперішнього до майбутнього і від теперішнього до минулого. Верифікація культурної цілісності часу відбувається як прогнозування і проектування майбутнього, реконструкція минулого як адекватної до сьогоднішньої проблематики історико-культурної цілісності. Звернення до минулого як актуалізація втрачених фрагментів як реактуалізації цілісності культури пов'язується з екологією, яка трактується у широкому сенсі, постаючи екологією не лише природи, а екологією культури. Екологія культури – це турбота про себе, за М. Фуко, де „Я" людини-суб'єкта культуротворення стає засадою єдності соціуму. Турбота про себе стає турботою про соціокультурне «довкілля». Унікальність культурної цілісності в рамках історико-культурної реальності визначає феномен національного;

- виявлено смисл і роль українського бароко, яке стало засадою вільного філософування, що формувало інтелектуальну культуру України протягом століть. В цьому контексті Модерн, який трактується як новочасна доба, відрізняється від модерну як стилю в українській культурі, що структурується за домінантою авангардних інтенцій.

Уточнено:

- національну ідентичність в культурі розглянуто на рівні етнокультурних презентацій – використання етнокультурних кодів як ознак ідентичності. Соціокультурна ідентифікація є етно-реконструктивною і етно-амбівалентною. Вона амбівалентна в тому сенсі, що формує ідентичність на підставі виявлення домінанти: національного самовизначення як реактулізації символів, що є ознакою української національної культури, зокрема, вишиванки.

Національна ідентифікація як процес породження ідентичності може відбуватися як акція: мітингові, протестні акції, інсталяції, перформанси, презентації інформації, де ідентичність формується, як реальність співскладених дискурсів. Показано, що феномен гуманізації соціуму не є інструктивно-нормативним конгломератом, а має свою стратегію і тактику, які розгортаються у вільному процесі розвитку людини і культури цього соціуму. Стратегія орієнтована на формування цілісності культури і цілісності людини як носія національних інтересів, національних форм існування соціуму. Тактика спрямована на регулятиви , які дають можливість позначити цілісність культури як певні межі, які не можна переступати. Зараз ці межі в публіцистиці та журналістиці набули ознак так званих «червоних ліній»;

Дістало подальшого розвитоку:

- твердження про те, що кордоцентризм як сердечність, що є глибинною рисою української ментальності, стає також фактором гуманізації сучасного

вітчизняного соціокультурного простору. Кордоцентризм формується на етнокультурних засадах, що походять від виховання. Якщо співвіднести українське „виховання" і античне „пайдея", то їх єдність в якійсь мірі буде означати „гуманізм" як збереження і розгортання цілісності людини й культури, як піклування про розвиток самодостатньої, гармонійної та завершеної особистості;

- трактовка культури України як цілісності культурних практик, цілісності ідеологічних, політичних, етичних, естетичних настанов, детермінант, проектів, упереджень, що актуалізує досвід культуротворення людської діяльності в цілому. Підкреслено, що у смислових і стильових вимірах сучасне мистецтво України поєднує барокові, модерні та постмодерні тенденції;

- екологічний підхід, який надав можливість визначити національну безпеку України в її гуманістичному вимірі. проблематика стає центральною для розуміння того, що національна культура не завдана згори, є не просто розумовим концептом чи раціональним регулятивом, а живою культурно-історичною цілісністю, яка завжди знаходиться на межі освоєння майбутнього і минулого.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в застосуванні метаекологічного підходу щодо аналізу культурних практик для визначення стратегії і тактики здійснення гуманізації соціуму в Україні. Для визначення особливостей культурогенезу української культури застосовані концепти гетерохронії (теорія функціональної системи П. Анохіна) та гетеротопії (теорія дискурсу М. Фуко). Українська культура ХХ століття описана в реаліях стильового формоутворення (бароко, модерн, авангард, постмодернізм). Феномен національної ідентичності проаналізовано в контексті мистецьких практик, зокрема, моди, перформансу, хепенінгу тощо.

Практичне значення здобутих результатів полягає в тому, що проблема гуманізації соціуму України реконструюється в контексті формування екомайбутнього національної культури. Здобуті результати допомагають визначити антропологічний вимір національного як феномен моральної і естетичної цілісності людини. Визначена цілісність людини як надмета гуманізації сучасного соціуму в рамках тієї константи культуротворення, яка формує виміри сучасних реалій самоздійснення людини як пріоритетні. Матеріали дисертаційної роботи можуть бути залучені для створення навчальних курсів, програм з історії та практики побудови стратегії філософсько-культурних досліджень, а також програм, що стосуються метакультрної, етнокультурної та екосистемної реконструкції української культури як цілісності.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є оригінальною роботою, висновки та положення наукової роботи отримані її автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювалися на методичних семінарах та засіданнях кафедри етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова і оприлюднені на наступних наукових конференціях:

Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 10-ій річниці кафедри філософської антропології Інституту філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова (м.Київ, 2015 р.).

ІІ міжнародний круглий стіл «Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри» (з нагоди 120-річчя від народження професора Герша Лаутерпахта – першого наукового проектанта Загальної декларації прав людини) (м.Львів, 2017 р.).

XIV Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (м.Одеса 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження знайшли відображення у 5 наукових публікаціях, з них 1 стаття у закордонному періодичному виданні з філософських наук, 4 статті – у наукових фахових виданнях, 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлені специфікою її предмета та логікою розкриття теми, а також поставленою метою і завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, що включають у себе дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 197 сторінок, з них 173 сторінки основного тексту. Список використаних джерел становить 22 сторінки і налічує 280 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, формулюється мета й завдання дослідження, визначено об'єкт та предмет дослідження, розкривається наукова новизна його результатів, їх теоретичне і практичне значення. Наводяться дані про апробацію та публікації основних результатів дослідження.

У **першому розділі** – **«Теоретико-методологічні засади дослідження» –** наводиться історіографія проблеми та визначаються теоретико-методологічні засади дослідження.

Підрозділ 1.1. – «Історіографія проблеми» – присвячений аналізу становлення наукового апарату філософської рефлексії з проблем культури.

Культура є лише там, де є творчий дух; якщо є лише споживання цінностей, то культура деградує, що є сумною тенденцією глобалізації. Найбільш автентичну картину глобалізації культури дають дослідники з Великої Британії Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Д. Перратон, які аналізують типологію глобалізації культури.

В межах київської світоглядно-антропологічної школи (ідеї В. Шинкарука, В. Табачковського, Н. Хамітова, Б. Головка, Ю. Легенького, Т. Розової, С. Крилової та ін.) філософська антропологія розуміється як теорія культурної цілісності людини. Метаантропологічний підхід Н. Хамітова, який сформований на основі цієї школи й ідей пізнього М. Шелера висвітлює культуру як граничне буття людини, реальність, що породжена волею до пізнання і творчості, а у вищих своїх проявах – волею до співтворчості.

На цій основі робиться висновок, що екології культури притаманний моральний вимір: відповідальність кожного за людство і людства за кожного.

У **підрозділі 1.2. – «Культура як цілісність: екологічні детермінанти розвитку» –** аналізуються засади визначення феномену екології культури.

Екологія культури – визначається як цілісність культуротворення та людинотворення, реальність утворення майбутнього. Це дає можливість окреслити вимір, що допомагає вийти на сучасну проблему втрати людської цілісності, на проблему необхідності гуманізації суспільства. Сучасне хаосогенне середовище, непередбачувана реальність, з якою може зустрітися людина на кожному кроці свого існування, – усе це призводить до складності, розірваності існування людини в культурі. Це є особливо важливим для сучасної України, яка в умовах війни потребує консолідації й цілісності на основі вищих ідеалів і цінностей. Показано, що глибинну вісь українського культуротворчого менталітету відображає іманентний трансценденталізм Г. Сковороди, в якому універсальне й локальне в культурі гармонійно поєднуються.

Підрозділ 1.3. – «Системогенез та культурогенез національних культур в контексті глобалізаційних процесів» – надається аналіз культури як національної системи ідентичностей.

Культура усвідомлюється як складний системний вимір людського буття. Її цілісність концептуалізується в рамках теорії системогенезу та культурогенезу. Важливими тут стає діалектичній підхід до культури, який відповідає на питання: «Як наявна даність культурогенезу перетворюється в інше (своє – інше та інше – чуже)?»; даний підхід є основою цілісного (досистемного, системного, надсистемного) бачення проблеми. Показано, що досистемний аспект культурогенезу маркує його протокультурну стадію (архетипи, трансценденталії розвитку); системний – функціональні аспекти адаптації, самозбереження, прогнозування майбутнього як єдність цілепокладання та цілездійснення; надсистемний маркує універсалії метакультурного виміру, світоглядні детермінанти сущого – Абсолют, Бог, дух, ідеал. З цих позицій культура є засобом і можливістю відтворення гуманізації, духовного, сакрального, ідеального, є можливістю здійснення людиною не лише людських, а можна сказати і „надлюдських” (метаантропологічних) прерогатив і здібностей бути, що актуалізує метаантропологічний підхід.

Другий розділ – «Культура України XX століття як екосистема» – присвячений аналізу витоків формування цілісності буття людини в культурі в сучасній Україні.

У **підрозділі 2.1. – «Гетерохронія та гетеротопія як фактори системогенезу української культури XX століття» –** визначаються екологічні засади формування синтезу культуротворення української культури XX століття. Культура живе не просто в своєму часові і в своєму просторі, а всіма можливими реаліями просторово-часового континууму.

У контексті системогенезу української культури аналізується єдність гетеротопії та всіх інших просторових ознак культури (гомогенності, монадності) і гетерохронії як всіх часових конфігурацій культури в контексті хронотопу як образу її цілісності. Українська культура як цілісність пройшла в своїх архетипових ознаках шлях від сакрального (кордоцентризм, що набув значення як сакралізація серця) до культури, що десакралізувала дух класичного гуманізму. Водночас ця к ультура дає можливість нової сакральності, що виникає не як центрований і статичний, а як динамічний простір.

Підрозділ 2.2. – «Українська культура у вимірі стильових настанов: бароко, модерн, постмодерн» – присвячений аналізу стильового формування художнього простору.

Сучасна українська культура поєднала в собі дві крайнощі – українське бароко і постмодернізм, але синтезуючою настановою стає стиль модерн, який перетворився в авангард. Така культуротворча реальність стилетворення є своєрідною екологічною матрицею, свідчить про самозбереження глибинних основ. Модерн зберігає інтенції бароко і переходить в постмодерн. Тому в сучасній стильовій екосистемі України бароко, модерн, постмодерн постають як полілог, динамічна цілісність.

У **підрозділі 2.3. – «Особистісні перспективи розбудови української культури як феномену гуманізації сучасного соціокультурного простору» –** визначаються особливості соціокультурної трансформації культури, передусім мистецтва як персонального простору творчості.

Українська культура характеризується стилістичними трансформаціями в контексті якогось самодостатнього «Я», яке шукає Іншого і знаходить його як певне дзеркало Всесвіту. Персональні ландшафти розбудови української культури визначаються як систематизація людини як певного діалогізуючого суб'єкта, який несе в собі можливість характеристики межі та характеристики межею. Характеристика межі походить від активності людини, а характеристика межею походить від традицій, всього того, що утворює людину як суб'єкта культуротворення.

Третій розділ – «Система гуманізації соціокультурного простору як культурогенез мистецьких ініціатив в культурі України XX – початку XXI століть» – присвячений аналізу культурного синтезу мистецьких практик.

Підрозділ 3.1. – «Персоніфікація інформації як феномен відповідальності та морально-естетичної цілісності людини» – відображує системи персоніфікації інформації в комунікативному просторі культури.

Сьогодні варто осмислювати інформацію в контексті вчинків, дискурсів моральної відповідальності, але за цим стоїть дилема персоніфікації та відповідальності. В умовах сучасної України вчинок є тим стрижневим феноменом, на основі якого має будуватися стратегія і система екології культури на основі кордоцентризму як сердечності буття.

У **підрозділі 3.2. – «Національна ідентичність в культурі України: мистецькі верифікації» –** проводиться аналіз української ідентичності в контексті сучасного мистецтва.

Національна ідентичність виникає шляхом виборювання цілісності людського «Я», що дає можливість бути в конкретній культурі та соціокультурному просторі. Інтегруючий фактор культуротворення в контексті глобалізації є привабливим для України, особливо якщо є відкритою системою. Але відкритою системою є і процес, протилежний глобалізації, який ми пов'язуємо з національною ідентичністю, що значною мірою визначається, формується і корегується мистецтвом тієї чи іншої країни. Це й означає мистецьку верифікацію національної ідентичності. Констатується, що культура у глобалізованому світі стає важливим фактором набуття національної ідентичності людини в контексті саме мистецьких верифікацій

. Показано, що в сучасній Україні інтенції, які спонукають до дегуманізації, колонізації, руйнації національної культури мають великій опір в художньої реальності.

Підрозділ 3.3. – «Кордоцентризм як феномен української ментальності: етнокультурні засади екології культури як соціокультурного простору України» – присвячений характеристиці ментальності української культури.

Кордоцентризм як архетипова ознака української культури означає, що Серце усвідомлюється не лише як рушійний двигун крові (життя), а й як сакральний центр духу, душа, що гуманізує людну й суспільство. Український кордоцентризм є глибинною основою екології культури, тому йому потрібно надати нове життя у плані визначення іманентної сакральності, яка не зникає у культурних трансформаціях. Криза ідентичності спонукає до того, щоб актуалізувати духовний досвід кордоцентризму в нашій країні. Усе це дає можливість виокремлювати духовно-екологічну місію культури як носія гуманізації соціокультурного простору України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження довело, що гуманізація сучасного соціокультурного простору України потребує фундаментальних досліджень у річищі філософської антропології та філософії культури, в контексті осмислення феномену екології культури.

1. Дослідження феномену екології культури дозволило визначити культуру як локальну цілісність і цілісність діалогу культур. Система екологічних детермінацій культурних цінностей в контексті глобалізаційної проблематики надала можливість визначити антропологічні та етико-естетичні виміри національної культури як засадничі принципи її самозбереження, саморозвитку, що є базисом гуманізації сучасного соціокультурного простору.

2. Реконструйовано теоретико-методологічний інструментарій аналізу проблеми гуманізації соціокультурного простору в Україні на основі теоретико-методологічних надбань київської світоглядно-антропологічної школи, започаткованої В. Шинкаруком. Окремо визначено антропологічний аспект культуротворення в рамках філософсько-культурної концепції Т. Андрущенко, метаантропології Н. Хамітова, метаантропології культури С. Крилової, філософсько-культурної концепції системогенезу як цілісності культури Ю. Легенького, метакультурного наративу як антропного виміру культурогенезу Т. Розової. Визначено особливості еволюції та трансформації культурної цілісності в рамках екологічної детермінанти розвитку культурних практик.

3. Здійснена реконструкція культури як цілісності в екологічному вимірі в рамках таких понять як „культурогенез”, „системогенез”. Системогенез свідчить про те, що система і вся цілісність її підсистем живе в різному часі (підсистеми проектують майбутнє кожна по-своєму), де виділяється одна із провідних підсистем, яка формує стратегію функціонування всієї системи. Проведено аналіз культурогенезу та системогенезу національної культури України в контексті глобалізаційних процесів. Культурогенез національної культури відбувається як системогенез її конститутивних основ, якими виступають підсистеми культури, що

формуються в різному часі та просторі.

4. Українська культура ХХ століття як стильовий локус формотворчості презентує барочні інтенції, образний простір стилю модерн, авангарду та постмодернізму у контексті особистісного виміру митця. Стильовий вимір системогенезу культури України характеризовано як взаємодію, що можна інтерпретувати як діалог і розсіювання. Діалог походить від давньогрецької культури, від епікуреїзму, а розсіювання – від християнського світогляду аскетичного типу, який сподівається на диво, на каяття, на безкінечне стояння на межі та запитання, які виникають на цій межі.

5. На початку ХХІ століття культура визначається не лише як засіб, як єдність цілепокладання та цілездійснення, вона вимагає екологічності, цілісності, в якій дається людині світ. Така постановка проблеми виноситься за межі абстрактного гуманізму, вона потребує нового філософсько-культурного тлумачення. Екологія культури – це турбота про своє буття в культурі й буття Іншого, де культура трактується як унікальність і персональність, а тому спрямована на діалог.

СПИСОК РОБІТ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових виданнях:

1. Чорний Р. В. Культура як цінність: екологічні детермінанти розвитку. Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. Київ. 2019. Випуск 150 (№ 11). Ч. 2 . Філософські науки. С. 137 – 140.

2. Чорний Р.В. Системогенез та культурогенез соціальних культур в контексті глобалізаційних процесів. Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. Київ. 2020. Випуск 153 (№ 2). С. 391 – 395.

3. Чорний Р.В. Гетерохронія та гетеротопія як фактори системогенезу української культури ХХ століття. Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. Київ. 2020. Випуск 154 (№ 3). С. 242 – 245.

4. Чорний Р.В. Особливості культуротворення як домінанти цілісності української культури. Освітній дискурс: Збірник наукових праць. 2020. Випуск 26 (9). С. 39 – 48.

Статті у зарубіжних та вітчизняних фахових виданнях, включених до наукометричних баз

5. Чорний Р. В. Культура як цілісність: екологічні детермінанти розвитку//

Innovative Solutions In Modern Science № 1 (53), 2022. – p. 107 – 115 DOI 10.26886/2414-634X.1(53)2022.7 http://orcid.org/0000-0002-7507-9927

АНОТАЦІЯ

Чорний Р.В. Екологія культури як феномен гуманізації сучасного соціокультурного простору. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 - «філософська антропологія, філософія культури». – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, МОН України, Київ, 2022.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічним основам визначення екології культури як феномену гуманізації соціокультурного простору. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснене вивчення феномена екології культури в широкій програмній перспективі метаекологічної проблематики, де культура визначається як певний діалог культур. Визначена система екологічних детермінацій культурних цінностей в контексті глобалізаційної проблематики, що дає можливість вийти на антропологічні, екзистенціальні та етико-естетичні виміри національної культури, які є засадою її самозбереження, саморозвитку, а також є базисом гуманізації сучасного соціокультурного простору. Здійснена реконструкція культури як цілісності в екологічному вимірі в рамках таких понять як „культурогенез" і „системогенез". Визначено, що час в культурі є амбівалентним, рухається від теперішнього до майбутнього і від теперішнього до минулого. Розглянуто національну ідентичність в культурі. Досліджено феномен етнокультурних кодів як ознак ідентичності. Визначено систему гуманізації як єдності мистецьких ініціатив в українській культурі кінця XX – початку XXI століть. Представлений в дисертації підхід дає можливість визначити національну культуру України в її гуманістичному вимірі як екокультурний феномен.

Ключові слова: гетерохронія, гетеротопія, гуманізація, екологія культури, культура, культурогенез, системогенез, соціокультурний простір, цілісність людини.

SUMMARY

Chornyi R.V. Ecology of culture as a phenomenon of humanization of the modern socio-cultural space. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Philosophical Sciences in the specialty 09.00.04 - "philosophical anthropology, philosophy of culture". – National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2022.

The dissertation is devoted to the theoretical and methodological foundations of defining the ecology of culture as a phenomenon of humanization of the socio-cultural space. The scientific novelty of the dissertation study is that it is the first study of the phenomenon of cultural ecology in a broad programmatic perspective of meta-ecological issues, where culture is defined as a certain dialogue of cultures. The system of ecological

determinations of cultural values in the context of globalization issues is defined, which makes it possible to go to the anthropological and ethical-aesthetic dimensions of national culture, which are the basis of its self-preservation, self-development, and also the basis of humanization of the modern socio-cultural space.

The reconstruction of culture as a whole in the ecological dimension was carried out within the framework of such concepts as "culturogenesis", "systemogenesis". Systemogenesis indicates that the system and the entire integrity of its subsystems lives in different times (subsystems project the future each in its own way), where one of the leading subsystems stands out, which forms the strategy for the functioning of the entire system.

It was determined that time in culture is ambivalent, moving from the present to the future and from the present to the past. Verification of the cultural integrity of time takes place as forecasting and projecting the future, reconstruction of the past as adequate to today's issues of historical and cultural integrity. Turning to the past, the metaphysical foundations of cultural creation, the actualization of lost fragments as a reactualization of the integrity of culture is connected with ecology. Ecology of culture is self-care, according to M. Foucault, where culture is understood as a total personal personality - "I", which does not differ from society and cultural integrity. The "I" of a person, the subject of cultural creation, becomes the basis of the unity of society. Taking care of yourself becomes taking care of society.

The personality of cultural integrity within the historical and cultural reality defines the national phenomenon. It has been proven that cultural genesis of national culture occurs as system genesis. Subsystems of culture are formed in different time and space. The essence of heterochrony as the multitemporal existence of cultural practices (cultural subsystems, if culture is defined as a system), and the essence of heterotopia as existence in different spatial realities, indicates that both in time and in space there is a constant projecting of the future, both eco-future and permanent probing the past. It is emphasized that the systemogenesis of national culture is culturegenesis, the formation of the dynamic integrity of cultural creation, which is personally determined and oriented to ethical, moral , aesthetic values, which find their adequate expression in various cultural practices. These are types of art, fashion, design, national culture, everyday culture, culture as the ability to conduct a discussion, dialogue. Ethical and aesthetic determinants and dominants of the evolution of cultural creation are defined, which become ambivalent, oriented to the integrity of multi-vector cultural creation, which determines the importance of multiculturalism in the modern socio-cultural space. It is emphasized that Ukraine is a multi-ethnic society. National culture is analyzed as a certain type of human integrity, a type of historical integrity, unity of cultural practices formed in one or another region. It was found that the baroque as a vector of the reconstruction of the past is based on the definition of the role of the Ukrainian baroque, which became the basis of free philosophizing, in particular, in the Kyiv-Mohyla Academy. Modern in a broad sense is interpreted as the modern age, and modern as a style in Ukraine is structured according to the dominant avant-garde intentions. It is clarified that the personification of information in the context of modern digital (digital) transformations of communication is one of the most important principles for determining the actors of message transmission, subjects of discourse and responsibility for the content of the information message, which is presented

in today's complex medial transformations. The moral and aesthetic integrity of a person in discourse is impossible without verification of information, determination of those carriers of the communicative space who become producers of communication and its recipients. A person easily consumes information on the Internet, is included in the flow of transformational processes, acts as a producer and a recipient at the same time. Such simultaneity indicates that personality doubles, multiplies, becomes extremely blurred. We need verification systems, determination of the reality of an information message, as a certain area of personal responsibility. The interpretation of the concept of "attractor" has been expanded. The heuristic mechanism for interpreting information presentation is the " attractor" category. An attractor is understood as a zone of peace, quiet, comfort in a chaotic communicative environment. It is precisely this dimension that prompts us to define today's innovations in information systems, ranging from information transfer systems to such megaprojects as information government. National identity in culture is considered. At the level of ethnocultural presentations is the use of ethnocultural codes as signs of identity.

Key words: humanitarian security, human integrity, culture, culturogenesis, systemogenesis, ecology of culture, heterochrony, heterotopia.